
Олена Ганусин* (Львів)

ПОВСЯКДЕННЯ БУКОВИНСЬКОГО БОМОНДУ У ХІХ СТОЛІТТІ.

Рецензія на книгу: Валявська К. У мереживі вальсу. Світське життя на Буковині (1848–1918). Чернівці: Книги — ХХІ, 2022. 320 с.

Мешканців Галичини та Буковини об'єднує спільний міф про «доброго цесаря», «бабцю Австрію», «золотий вік», в якому мирно співіснували різні народи, розвивалися національні культури, а ідеалом, до якого прагнули, — був «постулат рівноправ'я». Адже саме за правління Габсбурзької монархії галицькі та буковинські міста набрали європейського вигляду: з'явилися бруковані вулиці, водогони, вуличне освітлення, будинки, декоровані у сецесійному стилі, і т.п. Справді, цей період притягує інтерес найперше своєю зовнішньою естетикою: пишними сукнями, фраками та каретами, балами та салонами, вишуканими кав'ярнями та рестораціями. Втім, період Австрійської, а з 1867 року Австро-Угорської імперії для Галичини та Буковини відзначився не тільки модернізацією публічного й приватного простору та перетворення цих, за уявленням жителів тогочасного Відня, Богемії чи Моравії, «нецивілізованих, відсталих, диких» земель, де не було доріг, театрів, кав'ярень чи шкіл, на «передмістя Відня». Модернізаційні процеси зачепили і сферу суспільних та міжнаціональних відносин. Зростання національної свідомості, а з нею національних ідеологій призвело до загострення політичних та міжнаціональних суперечностей.

Рецензована книга Катерини Валявської «У мереживі вальсу. Світське життя на Буковині (1848–1918)» належить до регіональної та соціопобутової історичної літератури. У ній проаналізовано, як змінювалася Буковина із приходом австрійської влади через висвітлення внутрішніх взаємозв'язків, публічного і приватного життя спільноти, яка називалася «світське товариство». Авторка звертається не до дослідження політичних макропроцесів, а до аналізу способу та стилю життя людей, які населяли Буковину у ХІХ ст., найперше місцевої аристократії (великих землевласників, яким було надано австрійські аристократичні титули) та бюргерства (чиновників, педагогів, правників, багатих купців). Саме вони творили т.зв. «світське товариство». Тому, як зауважує авторка, одним із методів зниження градусу міжнаціональної напруги у краї та творення паралельно із національними ще й «імперського проєкту» були спільні для різних еліт «церемоніальні» світські заходи. Спільні розваги та дозвілля згладжували етнічні та культурні бар'єри.

Варто зауважити, що у своїй роботі науковиця не ділить світське товариство за національною ознакою, хоч і розглядає його як неоднорідну та динамічну спільноту. Тобто основна теза — світські кола Буковини були поліетнічними. У підрозділі «Стратифікація соціальних груп у світському житті», аналізуючи соціальну структуру вищих верств, зазначено, що буковинська знать була змішаною, з амбівалентною ідентичністю, за походженням переважали румуни та вірмени. Серед знаті українського походження авторка виділяє лише дві родини: Василько та Попович, які, втім, прийняли «волоську» ідентичність. Державні службовці-українці становили майже 20%. Найчастіше у тексті згадані професор Чернівецької вищої реальної школи Єротей Пігуляк та родина чиновника повітового суду Юліана Кобилянського — батька Ольги Кобилянської. Варто підкреслити, що уривки зі щоденника, листування, спогадів письменниці стали важливим матеріалом для показових ілюстрацій повсякденного життя буковинської інтелігенції.

* кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, музеєзнавства та культурної спадщини Національного університету «Львівська Політехніка»

Як зазначає Катерина Валявська, для того, щоб потрапити у світське товариство, потрібно було володіти певним капіталом — економічним (матеріальне забезпечення), соціальним (походження та зв'язки), культурним (освіта й «таланти») та символічним (етикет, «добрий тон», репутація, дотримання певних правил та ритуалів). Зокрема, авторка зауважує, що належність чи відкинутість індивіда до світського середовища визначала стороння думка, а репутація відігравала функцію непрямого соціального контролю.

У книзі, яка складається із трьох розділів («Особливості формування світського товариства на Буковині», «Соціокультурні практики у світському сезоні», «Товариства як інституції світського життя») авторка детально аналізує основні складові кожного із капіталів та показує конкретні приклади їх втілення; простежує основні стратегії входження у світське товариство, та як змінювалася соціальна дистанція між вищим і середнім класом із появою модерних інституцій (театри, товариства, салони, навчальні та просвітні заклади), через способи проведення дозвілля (купелі, паркові прогулянки, концерти, відвідування лекцій); акцентує на нових віяннях з Відня, Франції чи Англії) або речах, які ставали атрибутами приналежності до вищого світу, символічними ознаками (фортепіано, теніс, благодійництво, автомобілі, кінні перегони, подорожування, одяг, елементи інтер'єру).

Новаторськими у роботі є спроби пояснити феномен світського товариства, «доброго тону», функцій та складових частин салону, карнавального сезону (який тривав у період між Різдом і Великим постом). Також проаналізовано товариства у Буковині, які авторка поділила на: казино-товариства, гімнастичні, благодійні, музичні, а також національні; відзначено роль жінок у цих товариствах. Окрему увагу заслуговує оформлення книги, яке доречно доповнює зміст і текст: зображення на обкладинці картини П'єра Відаля 1908 року, лясе, багатий ілюстративний матеріал: невідомі фотографії представників буковинського бомонду, їхніх помешкань, домашніх бенкетів, літографії, реклами та вирізки з газет, карикатури.

Однак видання не позбавлене деяких недоліків чи дискусійних моментів. Хоч книга й орієнтована на широке коло читачів, про що свідчить поетична назва та оформлення, але є результатом саме наукового дослідження. І тут відчутний певний дисонанс. Як для науково-популярної літератури у книзі забагато складних конструкцій та довгих термінів, але як для наукової праці — у ній відсутні деякі важливі складові. Зокрема, це аналіз (навіть короткий) використаних джерел та літератури.

Авторка, у контексті висвітлення освітніх процесів, також звертає увагу на стратегії здобуття освіти жінками, жіночі навчальні заклади, що варто було б виділити в окремий розділ та доповнити його. Адже для жінок у той час здобути знання та вміння були не тільки культурним чи символічним капіталом, але могли стати й матеріальним капіталом (шанс отримати професію, до прикладу, гувернантки або вчительки), особливо при втраті «годувальника». Важливо, що світське спілкування з чоловіками та прийоми молоді дівчата, які навчались вдома, могли використовувати як ще одне джерело для навчання (отримати інформацію про політичні та громадські справи, ведення дискусій, обмін та обговорення літератури). У розділі про товариства не було жодного прикладу спроб жіночої самоорганізації на Буковині.

Деякі описи у тексті потребують доповнення або пояснення. Так, аналізуючи академічні вподобання студентів Чернівецького університету, що в подальшому визначав їхній професійний шлях (євреї та німці домінували на юридичному та філософському факультетах, румуни — на теологічному), дослідниця оминула українців. Цікавим є підрозділ про мовні практики у приватному та публічному вжитку. Як підкреслює авторка, на відміну від Галичини, де інтегральну та «цивілізаційну» роль відігравала польська мова, на Буковині таку роль виконувала німецька. На жаль, К. Валявська не вказала, наскільки поширеною була українська мова, як розвивалася; чи проявляла «мовні» ініціативи місцева інтелігенція, чи вимагала її рівноправності, так як це було в Галичині.

Дискусійною є теза у висновках про те, що українофільська інтелігенція всяко виступала проти «панського» життя та обирала модель емансипації, орієнтуючись на народну культуру. Адже на підтвердження цього авторка не наводить жодних прикладів. І чи «орієнтація» на народну культуру не була модним віянням, поширеним так само серед румунської та польської інтелігенції? Окрім того,

К. Валявська називає критерієм належності до інтелігенції наявність матури — атестату зрілості. Насправді освіта та освіченість для інтелігенції бездержавних народів тогочасної Центрально-Східної Європи хоч була ключовою, але все ж однією із багатьох характеристик цієї верстви. Так само дискусійним залишається питання ототожнення інтелігенції та бюргерства.

Рецензована книга Катерини Валявської є виданням, яке являє собою глибинний, цілісний і систематичний виклад розвитку світського життя на Буковині доби Габсбурзької монархії, опертий на багатий архівний матеріал (офіційні документи, еґо-документи), публіцистику та художню літературу. До прикладу, альтернативним історичним джерелом, використаним у книзі, є театральна критика. Так, цікавим є епізод про гастролі галицько-українського театру «Руська Бесіда» у Чернівцях, який вперше представив місцевій публіці оперу «Мадам Баттерфляй» та отримав позитивну оцінку критиків — «культурний подвиг». Як зазначає авторка, стиль життя, який демонстрували різні еліти Буковини, був способом продемонструвати також свій суспільний статус. Представники т.зв. «грошової» та «службової» аристократії у своєму повсякденні намагалися переймати (імітувати) зразки поведінки (рухи, манери бесіди) та речі (одяг, їжу, помешкання), притаманні «аристократії народження і рангу». Отже, такі дослідження про «сфери буденності» є важливими в українській історіографії, адже вони висвітлюють події минулого в антропологічному вимірі, через аналіз моделей поведінки, життєвих практик, людських цінностей та мережу відносин, що значно розширює історичну картину та бачення минулого.